

KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ: RÉGEN VOLT ISKOLÁK
Zsámbéki TF, Budapest, 1984

Nem könnyű, de annál érdekesebb olvasmányt ígér Kovács József László tanszékvezető főiskolai tanár "Régen volt iskolák" című tanulmánykötete, amely a Zsámbéki Tanítóképző Főiskola által kiadott "Főiskolai Füzetekben" sorozatban jelent meg.

A kötetben szereplő kilenc neveléstörténeti tanulmány mind időben, mind pedig témájában széles skálán mozog. Népoktatástörténet, Petőfi ismerkedése a magyar irodalommal, a soproni iskolatörvények és számos más kutatás teszi az olvasó számára izgalmassá és újszerűvé a tanulmányokban felszínre került új eredményeket. A dolgozatok témáinak nagyobb részét az iskolatörténet és a hozzá kapcsolódó – pedagógiai szempontból – kiemelkedő személyiségek életének és munkásságának jelentős eseményei alkotják. A kötet sajátossága, hogy a tanulmányok többségében a történések színhelye Sopron városa és környéke. A tájhoz és annak kultúrtörténetéhez való vonzódás valószínűleg nem csupán a hozzátartozó pedagógiai és irodalmi emlékek értékének, hanem a szerző személyes vonzalmának is kifejezője.

A tanulmányok mindegyike az igényes munkát, az alapos feldolgozást tükrözi. Hatalmas a felhasznált adatok mennyisége. A felkutatott anyag felfeleli a különböző levéltárak idevonatkozó dokumentumait, a helyi könyvtárak megfelelő irodalmát, magánlevelezéseket, törvényeket, emlékiratokat, krónikákat stb.

A szerző, ahogyan azt maga is megfogalmazta bevezető tanulmányában, elsősorban arra törekedett, hogy a lehetőségekhez képest minél több és minél értékeesebb eredeti forrást használjon fel a dolgozatok összeállításához.

Törekvése sikerrel járt, amint azt a kötet végén szereplő jegyzetapparátus is mutatja. Ez mind mennyiségét, mind tartalmát tekintve kivívja

az olvasó elismerését. Kiegészítéseket, bővebb tájékoztatást, és ahol szükséges, magyarázatokat is tartalmaz, meggyőzően alátámasztva a tanulmányok hitelességét.

A szerző forráskutató munkájának további érdeme, hogy a tanulmányokhoz szükséges irodalmi anyagot kellő kritikával kezeli. Ahol érzése szerint kell, ott megteszi a megfelelő kiigazításokat és észrevételeket, vagy megbízhatóbb források segítségével igyekszik cáfolni a helytelen adatokat.

Az eredeti források igényes használata mellett a kötet egyes dolgozatainak hitelességét, és nem utolsósorban sokszínűségét, fokozza az a sok-sok idézet és szövegrészlet, amelyet a szerző az eredeti forrásanyagból nagy gonddal választott ki és illesztett be tanulmányaiba. A szövegrészletek a régi századok szép magyar nyelvén, illetőleg latinul és németül szerepelnek a kötet lapjain. A latinul és németül fordítani tudó olvasók számára az élmény mellett nem csekély gondot jelent egy-egy idézet megértése. A szerző azzal, hogy nem közölte az idegen nyelven íródott idézetek fordítását, tulajdonképpen egyéni fordító munkára kényszeríti az olvasót. Erősen készletti erre, hiszen ha valaki igényt tart a tanulmányok logikai menetének követésére, azt feltétlenül meg kell tennie.

Az idézetek szervesen épülnek be a dolgozatok törzsszövegébe és – az illusztráláson túl – lehetőséget adnak a szerzőnek bizonyos megállapítások és következtetések levonására. A szerzőnk él is ezekkel a lehetőségekkel és ily módon a tanulmányok nem csupán tényanyagot, és eseménysorozatot tartalmaznak, hanem a határozott egyéni vélemény megfogalmazásával is felhívják magukra az olvasó figyelmét.

Még mindig az idézeteknél maradva: bár a kötet tanulmányainak tartalmi mélysége erősen igénybe veszi az olvasó koncentráló képességét, mégis szinte szórakoztatóak, helyenként pedig kifejezetten szellemi frissítőként hatnak az olvasó számára.

A tanulmánykötet szerzőjének érdemei közé kell sorolni azt a tényt is, hogy célja ugyan a hazai neveléstörténet gazdagítása volt, de ezentúl hozzájárult művelődéstörténetünk más területeinek új nézőpontú megismeréséhez is. Gyakran tesz "kirándulásokat" az irodalomtörténet különböző tájaira. Ez hol a dolgozatok témájába illő irodalmi utalások formájában, hol önálló tanulmány keretében történik. Ez ugyancsak a szerző rendkívül széles körű műveltségét tághatárú látásmódját reprezentálja.

Annak ellenére, hogy a kötet több évszázadnyi időt ölel fel, az írónak marad gondja arra is, hogy kedvesen és szellemesen párhuzamot vonjon a

régi korok és napjaink jellemzői között. Tanítók életét és pályafutását megismerve, iskolák alapításának és jogainak realizálását, anyagi nehézségeik megoldását nyomon követve, nem nehéz az összefüggésekre rátalálni.

A bevezető tanulmány a "Zsámbéki századok" címet viseli, amely a helyi neveléstörténet érdekességein túl, már a kötettel való ismerkedés kezdetén tájékoztatja az olvasót annak a helységnek és tájnak a kultúrájáról, amely a továbbiakban is több vonatkozásban előfordul. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy betekintést nyerhetünk ilyenformán annak a főiskolának az előtörténetébe, amely nem kis erőfeszítéseket tesz neveléstörténetünk ápolására. Ez az első tanulmány ugyanakkor alkalmat adott Zsámbék népoktatásának 250 éves tanítóképzésének 55 éves évfordulójáról való megemlékezésre.

A következő dolgozat már címével is felhívja magára a figyelmet. A szerző ebben a XVI. századi Nyugat-Dunántúl városainak közműveltségét vázolta fel. Neveléstörténeteszeink többsége nem merészkedik olyan területekre, amelyek elméleti határai nehezen meghatározhatók, még akkor sem, ha nem a téma kimerítő tárgyalása, hanem csupán egy tartalmas "vázlat" megírása a feladat. Örvendetes jelenség, hogy pedagógiánk és kultúrtörténetünk átfogóbb kérdései is felkeltik kutatóink érdeklődését.

A kötet tanulmányainak egy része tanítók, diákok, iskolaalapítók és nagyműveltségű humanista hírében álló emberek életének és tevékenységének, sikereinek és kudarcainak történetét és legfontosabb eseményeit dolgozza fel nagy pontossággal.

Érdekes például Wirt Mihály soproni diák wittenbergi tanulmányainak és ott-tartózkodásának leírása, amelyet a szerző a diák által küldött levelek és költségeivel való elszámolásainak segítségével tesz közkinccsé. E tanulmány különleges értéke, hogy a legrégebbi magyarországi tanulmányi jelentés létéről és tartalmáról tudósítja az olvasót.

A török hódoltság korában játszódnak a negyedik tanulmány eseményei, amelynek alaptémája Szegedi Kis István ráckevei iskolájának megteremtése. Képet kaphatunk a nagyhírű író-tanító munkásságáról, hányattatásáról és szenvedéseiről, amelyet az idegen uralom áldatlan hatásaiként kellett elviselnie. Barátja és sok tekintetben sorstársa is, Skaricza Máté kalandos pályafutásába is betekintést kaphat az olvasó és megtudhatja azt, hogy valójában milyen volt és mi érdekelte a kor e magyar humanistáját.

Szegedi Kis István és Skaricza Máté pedagógiai, irodalmi és kultúrtörténeti tevékenységének jelentősége mellett megismerhetjük a kor társadal-

mának nem mindennapi szokásait is. Ilyennek számított akkoriban az emberrablás, mint a legbiztosabb pénzszerzési források egyike. De a végvári vitézek sem válogattak az eszközökben, ha szorult anyagi helyzetük csélekvésre kényszerítette őket.

Wathay Ferenc soproni iskolázásának eseményei kapcsán nem csak a költő műveltségi világképéhez kaphatunk értékes adatokat, hanem bővebb információkat is szerezhetünk kevésbé ismert irodalmi műfajokról. Az olvasó az emblematika – elemzéssel egybekötött – szabatos jellemzését kapja, ez a késő középkor egyik kedvelt, színes költészeti műfaja volt.

A "Leges Scholasticae Lacknerianae avagy a Sopronyi Keresztény Oskoláknak..... ditséretes Törvényi (1620-1718)" című tanulmány eleven képet alakít ki az olvasóban, hogy milyen követelményekkel kellett szembenéznük az akkori magyar diákoknak és hogyan alakult egy-egy hétköznapjuk az iskola falain belül.

A törvényekből egyértelműen kitűnik, hogy szigorúan és következetesen írták elő a tanulók számára teendőiket, kötelességeiket.

Az a műhelytanulmány, amely Petőfinek a magyar irodalommal való első találkozásait, ismerkedési kísérleteit tette kutatás tárgyává, teljes mértékben az irodalomtudomány területén mozog rendkívüli otthonossággal. A szerző verssorok összehasonlításával és elemzésével mutatja ki Petőfi költészetének előzményeit és alapjait a magyar költészet korábbi művelőinek stílusában és produktumaiban. Beszél első iksolai élményeiről, tanáraitól, akik segítséget nyújtottak az indulásnál és azokról is, akik kihasználták a fiatal költő nehéz helyzetét.

A gazdag tartalmú kötet – mint említettük – igényes tudományos munkát tükröz. Lapjait azonban nem csupán a szakavatottak forgathatják haszonnal és élvezettel, hanem a magyar művelődés múltja iránt érdeklődő pedagógusok és nem pedagógusok is.

Hernády Erzsébet